

O lásce k přírodě mezi Broukem a Dawkinsem

V reálně převráceném světě je pravda momentem nepravdy.
Guy Debord: *Společnost spektaklu*

Svého času jsem byl Bohuslavem Broukem nepokrytě fascinován. Pamatuji si docela dobře na ten pocit. Jako když člověk hledí na filmové záběry exploze vodíkové bomby...

Jak temný, podivný květ české meziválečné avantgardy je Bohuslav Brouk! Vzděláním biolog, celoživotním zájmem freudiánsky zaměřený psycholog, surrealismem ovlivněný intelektuál. Vždy a všude skeptik a racionalista. V argumentaci rád balancuje na ostří nože, čímž chce provokovat pokrytce, šosáka a měšťáka. Sám přitom bohatý městský synek zámožných rodičů, vábíci chudé levicové intelektuály na drahý alkohol podávaný v rozlehlém pražském bytě. Ve druhé polovině třicátých let vykreslil Brouk v řadě brilantním jazykem napsaných statí pochmurný psychologický portrét lidstva. Z celého Broukova díla vane silné citové zaujetí, které člověka ponoukne až k podezření z působení nereflektovaných projekcí. Pubertální vzpoura proti otci? Pokus o utišení špatného „třídního“ svědomí? Asi ano, ale ještě něco podstatného navíc, něco, v čem se inkarnoval duch naší doby.

Misanthropickou antropologii Bohuslava Brouka lze lapidárně shrnout asi následujícím způsobem: Kdyby lidé nezápasili neustále o prvenství, plynul by život lidstva ve věčné idyle, ve sladkém nicnedělání, a lidstvo by nikdy nebývalo dosáhlo své životní úrovně. Lidská touha po nadřazenosti je natolik silná a všudypřítomná, že musí mít hluboký organický základ v kategorických požadavcích libida. A vskutku! Jde prý o libidinosně motivované puzení zajistit si vítězství v erotické konkurenci. Jenomže člověk je ve svém sexuálním životě těkavý, vždy neuspokojený, neboť erotické vzpruhy vyplývají z iluzí, jež se soužitím s vytouženým partnerem rychle rozplývají. Veškerá civilizace a kultura tak vykvétá z tragédie lidského sexuálního života.

Ačkoliv se lidé všemožným způsobem snaží zastínit své spoluobčany, rozuměj svou erotickou konkurenci, nemůže se to podařit beze zbytku. Introjekcí této danosti vzniká palčivý pocit méněcennosti, který nepřetržitě sžírá lidské duše. Proto lidé všemožným způsobem usilují o jeho uhašení. Nejčastěji tím, že dávají průchod uctívačným sklonům v nejširším smyslu slova. Uctívání má ten smysl, že upozorňuje na veličiny, v poměru k nimž se naši přími protivníci jeví malí a ubozí. Právě takto lze vysvětlit třeba klanění se všelijakým celebritám, geniům a guruům. Podmínkou je pouze to, aby takový objekt uctívání byl pouze a jenom objektem. Tedy aby uctívaná osoba spočívala v reálně nedosažitelné vzdálenosti, aby neměla naději stát se pro nás a naše konkurenty osobou skutečnou. Nemůžeme se proto divit, že jsou to právě různé formy náboženství, které odjakživa poskytují lidstvu funkčně dokonalé, protože reálně naprosto nedosažitelné modly.

Nepřipomíná nám to něco až mdlobně? Navlas stejný je přeci způsob argumentace dnešních sociobiologů! Bohuslav Brouk a Richard Dawkins – to jsou dva kongeniální vypravěči moderního mýtu!

Poté, co odbyl uctívačné sklony lidstva, dostává se Brouk v tomtéž duchu k dekonstrukci jedné jejich zvláštní modifikace, za kterou má lásku k přírodě. Nejlépe bude, když ocitujeme přímo autora z jeho statě *Zlomyslné lásky toulky*.

„Přírodomilci podivují se přírodě jedině proto, že tím přehlušují svůj pocit méněcennosti. V lůně panenské přírody cítí se totiž člověk povznesen nad lidské zájmy a starosti, nad lidskou ješitnost, řevnivost,

Alois Kirnig (1840–1911),
Poľní cesta s kameny, b.d.

Andrew Wyeth, Kristýnin svět, 1948

Kevin Margo, Barrett Meeker, záběr z filmu Terra incognita, 2010

slavomamství (...). Lidé, dívajíce se na pásma nebetých hor, širé hvězdy, splývající s obzorem, zelená luka, netknutá lidskou nohou, zkrátka na všechny ty nepřehledné dálavy, v nichž bychom stěží našli stopy lidské existence, pookřejí, zotaví se a narovnejí, neboť oproti těmto netknutým nesmírnostem zemským jsou všichni jejich spoluobčané, kteří se nad ně povyšují a kteří svými tvůrčími úspěchy, slávou a mocí vzbuzují v nich palčivý pocit méněcennosti, právě tak pitvorné nicky jako oni. (...) Člověk po návratu z přírody, i když je tělesně úplně utmáčen a vyčerpán, je totiž obohacen o nové síly k životu, posílen novou odvahou stát se opětně třeba i nejnicotnějším kolečkem lidské společnosti. (...) Příroda je krásná, k pomilování, neboť v ní jsou si všichni rovni, geniální tvůrce s pečivákem, vysoký hodnostář s posledním služebníkem, bohatec s chudákem atd. (...) V srdci přírody, vzdálení lidských sídel, osvěžují si lidé své sebevědomí, napravují svůj pokřivený hřbet a to je dostatečný důvod k tomu, aby přírodu pokládali za krásnou. Krásné je v zásadě vůbec všechno to, co v nás dovede vzbudit vědomí prchavosti a malichernosti lidského života, všechno to, co nám umožňuje povýšený pohled na všední reálný život, plný lopotných bojů a zklamání.“¹

Citované expozé uzavírá Brouk dvěma následujícími větami:

„Láska k Bohu, k přírodě a pod. lidi občerstvuje, avšak poznání Boha, přírody a života je sklíčuje a zraňuje. Naivnosti a pošetilosti je proto lidem třeba více než soli.“

Proč je příroda krásná?, ptá se Karel Stibral v titulu svojí knihy o přírodní estetice.² Viděli jsme právě, jakým způsobem na tuto otázku odpovídá Bohuslav Brouk. Pohled do poměrně nedávné historie Západu k takovému náhledu do velké míry opravňuje. Nelze nevidět, že láska k přírodě narůstá, alespoň v západním lidstvu, touž měrou, jakou v něm nabývá vrchu odcizené masové pobývání v městských aglomeracích a čím hlouběji klesá prestiž a reálná role křesťanské církve mezi lidmi. V takovém smyslu je Brouk, zdá se, dosti přesný. Dozvěděli jsme se však touto analýzou něco o přírodě (a přirozenosti vůbec) jako takové? Je vůbec reálná šance na to, abychom se o ní něco autentického dozvěděli?

Dozvědět se něco o přírodě a přirozenosti – k tomu přece měla odjakživa sloužit věda! Jenže už ve 30. letech se její pozitivistické základy definitivně rozdrojily. Darwinismus a psychoanalýza si rozebraly, co z původního pozitivismu ještě zbylo. Vytratila se ontologická relevance čehokoliv a zůstal jenom holý pragmatismus. Mít, ovládat a jevit se – to jsou hlavní cíle pragmatismu v každé době, natož pak v čase zachváceném moderní dynamikou. Brouka to frustruje, a tak si vylévá vztek na celém nerozumném, naivním a pošetilém (rozuměj slabostí subjektivismu zatíženém) lidstvu. Nedůvěřuje jevům a bez ustání hledá, jak je tomu *ve skutečnosti*, kdesi za reálně neexistujícími jevy. Zoufale touží po ztracené objektivitě, které se mu ovšem dostává nanejvýš jako pokřiveného obrazu sebe samého v intelektuálním zrcadle, lhostejno, jak krásně vybroušeném. Ztotožnit určitý popis skutečnosti, byť třeba i velmi objektivní, se skutečností samou, se skutečností *nejautentičtější* z autentických – do téhle pasti padá moderní i postmoderní intelektuálstvo pořád dokola.

Konkrétně ve vztahu k milovníkům přírody si Brouk počíná navlas stejným způsobem, jako mnozí dnešní odpůrci environmentalismu. Ti se také rádi zaštitují rozumností, svobodou a pragmatismem, přičemž za rozumné, svobodné a funkční považují zejména: ekonomické ukazatele, peníze a směnky, úspěch v ekonomickém boji a v politické strkanici. Zkrátka holou moc a volant světa pevně v rukou.

¹B. Brouk: *Zlomyslné lásky toulky*, nákladem vlastním, Praha 1938; nové vydání: Volvox Globator, Olomouc 2009.

Na straně protivníka se velmi často hraje navlas stejná hra: vymýšlejí se všelijaké pragmatismem diktované intelektuální veletochy jako „trvale udržitelný rozvoj“ (jaký oxymóron!), „globální oteplování“ (prý vědecky nezpochybnitelné), provádějí se finanční kalkulace „environmentálních služeb“, obhajuje se zachování biodiverzity domnělymi budoucími ekonomickými potřebami, rozjiždějí se všelijaké environmentální programy, čím dražší a sofistikovanější, tím samozřejmě lépe.

Obě právě zmíněné skupiny mají jedno společné: neochvějnou inženýrskou racionalitu a instinktivní odpor k holé přirozenosti. Anebo prostě chorobnou touhu po moci a ovládnání, abychom nepašovali nějaké až příliš sofistikované intelektuální pohnutky tam, kde nejsou. Intelekt si s tím následně poradí. Jako služka připravená pánovi kdykoliv podržet.

Celou naši současnou situaci mimořádně krásně vystihuje jedna pasáž z *Polní cesty* Martina Heideggera. „Polní cesta“ je v ní metaforou něčeho skutečně autentického, něčeho, co leží mimo hranice objektivitu, pragmatismu a tudíž jakéhokoliv ovládnání:

„Člověk se marně snaží uvést zeměkouli do pořádku svým plánováním, nepodřadí-li se sám útěše polní cesty. Hrozí nebezpečí, že lidé dneška budou nedoslýchaví vůči její řeči. Zní jim v uších už jen hluk aparátů, které pokládají téměř za hlas Boží. Tak člověk ztrácí střed i cestu. Nesoustředěným se pak zdá jednoduché jednotvárným. Jednotvárnost omrzí. Omrzeli nacházejí pořád totéž. Prostota se vytratila. Její tichá síla se vyčerpala.“³

Hluk aparátů. Jakých aparátů? No přeci aparátů byrokratických, finančních a mediálních. Hlasem naší doby je hlas manažera s mobilem, tou šaltpáskou chodu světa-stroje. Stroje na slast, zábavu a rozptýlení, které je pravým opakem citovaného Heideggerova soustředění. Brouk by se nestačil divit.

Psáno pro Analogon, červen 2011

Ellen Kooi, 2007

Tom Hunter: Kotva naděje, 2009